

РЕЦЕНЗИЯ

От доц. д-р Невяна Георгиева Фесчиева, дм

на дисертационен труд

на

Диана Нейчева Гроздева-Фотева

на тема:

**ДЕТСКИТЕ ЯСЛИ В ПОДКРЕПА НА РОДИТЕЛИТЕ ЗА ФОРМИРАНЕ НА
ЗДРАВΟΣЛОВНИ НАВИЦИ НА ДЕТЕТО**

Научен ръководител:

доц. Катя Генова- Егурузе, д.оз.

за присъждане на ОНС „доктор” по област на висше образование: 7.Здравеопазване и спорт, професионално направление: 7.4. Обществено здраве и научна специалност „Управление на здравните грижи”

Със заповед № Р 109-486/18/11.2021 г. на Ректора на МУ -Варна, проф. Валентин Игнатов, д.м., въз основа на решение на Факултет Обществено здраве на МУ-Варна по протокол №173/09.11.2021г. съм определена като външен член на научно жури, а с Протокол №1 на НЖ и да представя рецензия за дисертационния труд на тема „**Детските ясли в подкрепа на родителите за формиране на здравословни навици на детето**“ за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ в научната специалност „Управление на здравните грижи“, професионално направление 7.4. Обществено здраве и област на висше образование 7. Здравеопазване и спорт.

Кратки биографични данни и кариерно развитие на докторантката

Диана Гроздева е родена през 1969 г. През 1990 г. завършва Полувисшия медицински институт „Д-р Ненчо Николаев“ Варна със специалност „Медицинска сестра – детски профил“. Следват години на надграждане на образователни степени и следдипломно обучение. През 2000 г. Д. Гроздева се дипломира като „магистър“ по специалност „Административен и здравен мениджмънт“ във ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“ – Велико Търново; през 2001-2002 г. придобива следдипломна квалификация „учител“ в ШУ „Епископ Константин Преславски“. Дипломира се в ОКС „специалист“ медицинска сестра в Медицински колеж – Добрич (2004-2005 г.). След обучение (2011-2013г.) в магистърската програма „Управление на здравните грижи“ в МУ „Проф. д-р Параскев Стоянов“ – Варна придобива ОКС „магистър“ по УЗГ

Професионалният ѝ път започва като медицинска сестра в Отделение за недоносени деца в Обединена районна клинична болница гр. Добрич (1990-1996 г.). От 1996 г. след конкурс е преподавател в Медицински колеж - Добрич и по-нататъшният ѝ трудов стаж преминава в медицински образователни институции в Добрич и Варна. След конкурс, през 2018 г., заема академична длъжност „асистент“ в Катедра „Здравни грижи“, УС „Медицинска сестра“ при ФОЗ, МУ - Варна. През целия 25-годишен период на преподавателска дейност Диана Гроздева е участвала в 50 курса за непрекъснато обучение на национално и международно ниво в областта на здравните грижи и на преподавателска дейност. След заемането на академична длъжност засилва публикационната си активност- има над 25 научни публикации и над 45 участия в национални и международни конференции. Съавтор е на учебно помагало по палиативни грижи, учебник „Дете – норма и патология – компендиум по сестрински грижи“ и съавтор на практическо помагало по сестрински грижи. Притежава втори сертификат от Националния съвет по качество за оказване на качествени здравни грижи.

Членува в Българската асоциация на професионалистите по здравни грижи, Българската и Европейската асоциации по общественно здраве, Българското научно дружество по общественно здраве.

Обща характеристика на труда

Представеният от ас. Диана Гроздева дисертационен труд съдържа 176 стандартни страници и е онагледен с 4 таблици, 40 фигури и 6 приложения. Библиографският списък включва 182 литературни източника, от които 81 на кирилица и 101 на латиница.

Материалът е структуриран в следните добре балансирани основни раздели: Въведение, Глава I – Литературен обзор - 53 стр.; Глава II - Цел, задачи и методология - 7 стр.; Глава III – Резултати и обсъждане - 60 стр.; Изводи, Предложения, Приноси – 4 стр.; Приложения - 33 стр.

Актуалност на дисертационния труд.

Интензивната изследователска работа в последните години по проблема „ранно детско развитие“ даде неопровержими доказателства за изключителното значение на средата през този период, създавана от семейството, общността и държавата както за индивидуалното бъдеще на всяко дете, така и за потенциала и перспективите на цялото общество. Детските ясли, част от обществената грижа за децата в ранна възраст, са място, където се срещат усилията на семейството и институциите за укрепване на детското

здраве. Ориентацията на тези усилия към създаване на здравословни навици на детето още в ранна възраст е необходима и перспективна. Липсата на сериозни изследвания, търсещи пресечната точка на родителската грижа и здравната компетентност на медицинския персонал при децата, отглеждани в ясли, прави темата на дисертационния труд на ас. Диана Гроздева особено актуална както за семействата и за организация на работата в яслите, така и за общественото здраве като цяло.

Оценка на дисертационния труд

Във **въведението** на дисертационния труд докторантката обосновава важността на изследователския проблем като подчертава тенденцията все повече деца да се отглеждат в детски ясли не толкова поради трудовата заетост на майките, колкото поради възможностите, които там се предоставят за социализация и квалифицирани грижи. Възпитаването на здравословни навици като предпоставка за бъдещ здравословен начин на живот е част от тези грижи и сътрудничеството на медицинската сестра в яслите и родителите е от съществено значение.

Оценка на литературния обзор

Докторантката е структурирала литературния обзор в пет параграфа, които могат да бъдат обобщени в два големи раздела: А. История на световния и българския опит в организирани грижи за деца, с акцент върху тези за деца до 3 години - детски ясли и Б. Детската ясла и ролята на медицинската сестра при формирането на здравословни навици на детето до 3 годишна възраст.

В първия раздел, докторантката, базирайки се на сериозни източници, разказва увлекателно за пътя, по който се достига до организирани грижи за деца, преминавайки през приюти и религиозни учреждения за физическо оцеляване и изхранване до модерни заведения с организирани програми за профилактика и промоция на здравето и здравно обучение на родители и персонал. Анализирани са, с авторска позиция, взаимоотношенията между детските ясли и родителите, еволюцията на задачите на яслите; изведени са добри практики на възпитание в съвременни, от 21-ви век, детски ясли. Познавателно значение има представянето на развитието на детските ясли в отделни страни, в т.ч. и в България. Положително оценявам анализа, който докторантката прави на историческите факти, осветлявайки организираното отглеждане на деца в ранна възраст като част от историята на цивилизацията. Във втория голям раздел е разгледано участието на здравните специалисти в работата с деца. Докторантката прави заключение, че медицинската сестра в яслите е била, е (или трябва да бъде) стожер на здравното възпитание на децата, но също и консултант, съветник на

родителите. Литературният обзор представлява самостоятелно изследване, което след малка редакция заслужава да бъде публикувано и би допринесло за образованието на всички, които се интересуват и/или занимават със здраве на деца в ранна възраст.

Оценка на цел, задачи и методология.

Целта на дисертацията е формулирана: *Да се проучи и анализира ролята на медицинската сестра в детската ясла за формиране на здравословни навици на децата, съвместно с родителите и да се разработят подходи за подобряване на взаимодействието между медицинската сестра и семейството.*

За изпълнение на целта са планирани шест **задачи**, които включват проучване на проблеми, свързани с организирано отглеждане и формиране на здравословни навици при деца до 3 години; обхвата на деца в яслена възраст в детските ясли (ДЯ) в България за 2010-2020 г.; проучване нивото на навици, свързани със здравето на деца, посещаващи ДЯ през погледа на родителите и на медицинските сестри; проучване взаимодействието между тях по отношение формиране на навиците; изработване на методика за подобряване на това взаимодействие, която да се апробира и оцени нейното въздействие върху нивото на здравословни навици у децата.

Представени са четири хипотези. Добре описани са предмета, обекта и обема на проучването. Обхванати са:

- a. Медицински сестри, практикуващи в ДЯ, разположени на територията на град Варна – 49, които представляват 31.5 % от списъчния състав на медицинските сестри, работещи в ДЯ в гр. Варна.
- b. Родители на деца до 3 годишна възраст, посещаващи ДЯ в град Варна – 844, които са 41.6 % от родителите на децата, посещаващи ДЯ в гр. Варна.
- c. Деца до 3 годишна възраст, посещаващи ДЯ; - 844, които са 41,6 % от децата, посещаващи ДЯ във Варна

Ясно и подробно са описани *етапите* на изследователската работа *по време, място, обект, приложен инструментариум*. Последователността на етапите включва: едновременно проучване сред родители и медицински сестри на нивото на владеене на здравословните навици от децата; определяне групата на родители за обучение и на деца за наблюдение; разработване и апробиране на собствена методика за подобряване на взаимодействие между родители и медицински сестри като след 6 месеца се оцени взаимодействието и върху нивото на здравословни навици у децата.

Изследователски методите на проучването – документален, анкетен, наблюдение са адекватно приложени. За статистическото представяне на резултатите са използвани:

Описателни методи и методи за оценка (вариационен анализ на количествените променливи, честотен анализ на качествените променливи, графични изображения).; *Методи за проверка на хипотези* - непараметрични методи – метод на χ^2 (Chi-square test); *Корелационен анализ* – коефициент на Спирмън.

Запознаването с дисертацията показва, че всеки от тях е подходящо приложен и обогатява анализа на резултатите.

Съществена част от методологията на проучването е разработената от докторантката **Методика за подобряване на ефективността на взаимодействие между медицинската сестра и родителите**, която е добре описана по *цел, обект, предмет, субект, приложен инструментариум*. Методиката съдържа елементи на оценка на потребностите на родителите от обучение, провеждане на обучението им като вид интервенция със собствено разработени материали, апробиране на Модел за изграждане на здравословни навици в детската ясла; с включване на семейството и медицинската сестра, 6-месечно наблюдение и отчитане на промените в нивото на овладяване на навиците.

Представен е разработен от докторантката **инструментариум: анкетни карти № 1** (за мнението на медицинските сестри относно степен на владеене здравословни навици от децата) и **№ 2** (за мнението на родителите по същия проблем) и *лист за мониториране на навиците* (за проследяване от медицинската сестра на промяната във всеки един от навиците след прилагане на собствената методика)

Методологията на дисертационния труд включва традиционни и оригинални, специално разработени за проучването, методи, отговаря на съвременните изисквания, доказва подготовката на докторантката за изследователска работа и е гаранция за надеждност на получените резултати.

Резултатите и обсъждането са представени в шест раздела, според поставените задачи и приложените методи. Анализът на данните за децата обхванати в детски ясли по възрастови групи за периода 2010-2020 г. е направен по статистически райони на планиране и по области, което е ценно от здравно-политическа гледна точка. Налага се изводът, че недостатъчният брой места в ДЯ, лишава много деца от ранна социализация в подходяща среда с качествена професионална грижа. Резултатите от собственото проучване показват затрудненията на родителите в утвърждаване на здравословните

навици. Определени са видовете навици, които трябва да притежава детето според възрастта, което е предпоставка за съвместна работа на здравен персонал и семейство.

Апробирането на самостоятелната методика за 6 месеца в една детска ясла (сред 76 деца) показва положителна промяна в нивото на овладяване на здравословните навици.

Представянето на резултатите по раздели е направено прецизно, много добре онагледено и съпроводено с дискусия на базата на изследвания на чужди автори. Специално внимание заслужава разработеното, добре илюстрирано ръководството „Практически съвети за родители“.

Изводите на дисертационния труд произтичат логически от резултатите му.

Изразявам съгласие с формулираните приноси, сред които трябва да се открият: проведено за първи път в България проучване, относно формиране на здравословни навици в ранна детска възраст с участието на медицинските сестри в детските ясли и родителите; подробно описаната роля на медицинската сестра във възпитанието и изграждането на здравословни навици в ранна детска възраст; доказана необходимост от обучение на родителите за правилното и ефективно създаване на здравословни навици при децата; теоретически обоснован и предложен Модел за изграждане на здравословни навици в детската ясла с участието на медицинската сестра и семейството. Високо оценявам практико-приложните приноси отнасящи се до собствената Методика, разработеното ръководство за родители и системата за мониториране на здравословните навици.

Автореферат и публикации по труда

Авторефератът към дисертационния труд отразява правилно структурата на разработката и съдържа подробно описание на методологията и най-важните резултати и изводи от проучването.

Във връзка с темата на дисертацията има три пълнотекстови публикации и едно участие в Международна научна конференция в чужбина. В една от публикациите докторантката е самостоятелен, а останалите - първи автор.

Критични бележки имах възможност да направя на предварителното обсъждане и повечето, с изключение на тези, които имат по-общ, препоръчителен характер, са взети под внимание.

Лични впечатления и препоръки. Познавам ас. Диана Гроздева от постоянното ѝ участие в курсовете по история на медицината и като преподавател в специалност „Медицинска сестра“. Проявява интерес към хуманитарни проблеми и свързането им с

медицинската практика, обществено отговорна, точна, научно добросъвестна, тя разгърна тези качества при разработката на дисертационния труд и доказва възможностите си за изследователска дейност. Бих препоръчала да продължи работата си по промоция на здравето в ранна детска възраст и да намери подходящи форми за внедряване на идеите от дисертацията в практиката. Поддържане на устойчиво сътрудничество с детските ясли, поне във Варна, за проследяване на отдалечени резултати, макар и свързано с трудности, е също препоръчително.

Заключение

Дисертационният труд на тема **„Детските ясли в подкрепа на родителите за формиране на здравословни навици на детето”** представлява един завършен научен продукт, посветен на малко разработвана и актуална тема, добре методологично поставен, изпълнен прецизно, със значими приноси, откриващ път за нова изследователска работа в областта на промоция на здравето в ранна детска възраст и сътрудничеството между семейство и здравен персонал. Напълно отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника на МУ - Варна за неговото прилагане.

Във връзка с всичко изложено по-горе давам убедено своята положителна оценка и препоръчвам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен **„доктор”** по научната специалност **„Управление на здравните грижи”** на **Диана Нейчева Гроздева-Фотева**

1.02.2022г.

Рецензент:

/доц. Невяна Фесчиева, д.м.